

HALLGATÓI MOZGALMAK ÉS FELSŐOKTATÁSI POLITIKA

AZ ELMÚLT KÉT ÉV POLITIKAI TÖRTÉNESEI a hallgatói tüntetésekre és mozgalmakra irányították a figyelmet. Ezeket az eseményeket végiggondolva elsősorban a Hallgatói Hálózat (HaHa) tiltakozó akciói, illetve a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) és a HaHa ellentmondásos, konfliktusokkal terhelt viszonya juthat eszünkbe. Azonban a felsőoktatási változások nyomán született tiltakozások feltehetően ennél többet jelentenek: A hallgatói mozgalmak és általában a felsőoktatási érdekképviselő – eddig elsősorban a felsőoktatásra koncentráló –, a HÖÖK és más formális, a '80-as, '90-es évek fordulóján létrejött szerveződések által dominált mezőjének átalakulását. Ezt az átalakulást a hallgatói mozgalmakra koncentrálva próbáljuk bemutatni. Tanulmányunkban a vonatkozó kutatások alapján röviden áttekintjük a hallgatók tiltakozásokban való részvételének helyzetét, a hallgatói mozgalmak szempontjából fontos mező 2010-es állapotát, majd – elsősorban sajtóelemzésre támaszkodva – bemutatjuk az elmúlt három év hallgatói tüntetéseit, akcióit, végül pedig azok hatásait gyűjtjük össze.

A magyar hallgatók politikai részvétele

Oross Dániel (2013) szerint a Magyar Fiatalok kutatás adatai „a magyar fiatalok romló társadalmi közérzetét, a politikai szocializáció zavarait, a demokratikus részvételt érintő problémákat [jelzik].” (p. 312.) A fiatalok közül kevesen vesznek részt a közügyekben és a politikában, s nem is különösebben érdeklődnek ezen témák iránt. Azonban arra is többen felhívják a figyelmet (*Hustinx et al 2011; Szabó & Oross 2012*), hogy az egyetemisták körében nem annyira a passzivitásról, mint inkább az eszközök megváltozásáról van szó, elterjednek az ügy-orientáltabb, individuálisabb, online részvételi eszközök. Ennek megfelelően *Szabó Andrea és Oross Dániel (2012)* tanulmánya az egyetemisták és főiskolások körében a részvétel átlagánál jóval magasabb szintjéről számol be.

Az AFK 2013-as vizsgálata alapján az egyetemistákról nagyon hasonló kép rajzolódik ki (*Szabó & Oross 2013*). Bár az egyetemisták 60 százaléka részt vesz valamilyen civil szervezetben, a résztvevők számának sorrendje ugyanaz, mint amit *Oross (2013)* tapasztalt: a legnépszerűbb a sporttevékenység és nagyon kevesen vesznek részt a pártok ifjúsági szervezeteiben, s közéleti kérdésekkel foglalkozó szervezetekben. Alacsony az érdeklődés a hagyományos civil témákkal (környezetvédelem, idősgondozás, emberi jogi mozgalom) foglalkozó szervezetek iránt is. Népszerűek azonban a hagyományörző egyesületek, az egyházi szervezetek/közösségek, a hallgatói szervezetek és a tudományos szervezetek. Hallgatói szervezet a

HÖK, a HaHa és más hallgatói szervezetek; tudományos-szakmai szervezeteknek számítanak a szakkollégiumok és tudományos műhelyek. A hallgatói szervezetek 2013-ban a hallgatók 17 százalékát érték el, ugyanakkor csupán 2 százalékuk kötődött az új hallgatói mozgalomhoz és feltehetően hasonló arányban tartoznak a HÖK-höz is (Szabó 2013).

A két adatforrás alapján elmondható, hogy a fiatalok (15–26 évesek) és az egyetemisták a hagyományos politizálással és közéleti tevékenységgel szemben inkább elutasítók, csak kevesen vesznek részt benne. Ugyanakkor az egyetemisták a hagyományosan nem közéleti szervezetekben (egyházi, hallgatói, tudományos szervezetek, sportklubok) aktívak.

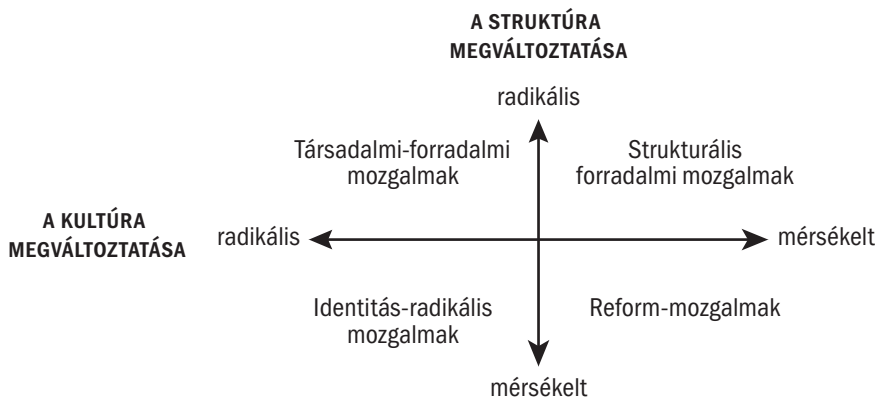
A hallgatói mozgalmak típusai és a szervezeti környezet

Gill és DeFronzo (2009) a hallgatók mozgalmainak négy típusát különítette el a megfogalmazott célok két dimenziója szerint:

- Reform mozgalmakat, amelyek elsősorban a közpolitikák befolyásolására és már meglévő kulturális normák hangsúlyozására törekednek.
- Strukturális forradalmi mozgalmakat, amelyek rendszerint egy vagy több alapvető intézmény (pl. a politikai rendszer) megváltoztatását tűzik ki célul. A kulturális értékek megváltoztatása nem elsődleges célja e mozgalmaknak.
- Identitás-radikális mozgalmakat, amelyek hangsúlya a kulturális változáson van.
- Társadalmi-forradalmi mozgalmakat, amelyek mind az intézményrendszer, mind a domináns identitás megváltoztatására törekednek.

A fenti felsorolás világossá teszi, hogy a hallgatói mozgalmak a legtöbb esetben nehezen elválaszthatóak a más, rendszerkritikus, illetve korosztályi mozgalmaktól, akár résztvevőik, céljaik sokszínűsége miatt, még akkor is, ha egyetemi kampuszokon szerveződnek.

1. ábra: A hallgatói mozgalmak típusai

Forrás: Saját szerkesztés, Gill & DeFronzo 2009 alapján.

Szervezeti környezet

A mozgalmak nem csak a mozgósítható résztvevők szempontjából, hanem az intézményi környezetet tekintve sem légtüres térben mozognak. *McAdam és Scott (2005)* a mozgalmak intézményesedési folyamatainak, változásainak, új szereplők belépésének vizsgálatához szervezeti mezők elemzését javasolja, amelyben négy típusú szereplő vehet részt. A szervezeti mező értelmezhető lenne a teljes felsőoktatási szférára is, mi elsősorban érdekképviseleti szempontból tekintjük át a 2010-es helyzetet.

A *domináns szereplők*: „azok az egyének, csoportok, szervezetek, akik körül az érdekek és akciók forognak” (*McAdam és Scott 2005:17*). Hallgatói érdekképviseleti szempontból egyértelműen a Hallgatói Önkormányzatok Országos Szövetsége domináns, helyi szinten pedig a Hallgatói Önkormányzatok (HÖK). Bizonyos területeken, jól lehatárolt kompetenciákkal jelennek meg más szereplők is, mint a Doktoranduszok Országos Szövetsége, illetve a szakkollégiumi ügyekkel foglalkozó Szakkollégiumi Mozgalom Interkoll-ként intézményesülő szövetsége.¹

Kormányzó egységek: olyan szervezeti egységek, amelyek a mező szintjén birtokolják a hatalmat és a szabályozás lehetőségét. Ezek a formális oktatásirányítással megbízott kormányzati szervezetek, elsősorban az Emberi Erőforrás Minisztérium Oktatási államtitkársága, amely egyértelműen a domináns szereplők közé is tartozik.

A fentiekén kívül a tágabb környezet részét képezik olyan szervezetek, amiket nem ismernek el a mező részeként, ugyanakkor valamilyen befolyást gyakorolnak annak működésére. Egyéb kormányzati szervezetek (pl. a Nemzetgazdasági Minisztérium), vagy más köztisztviseltek (pl. a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara), esetleg a közoktatás szervezetei és azok a mozgalmak, amelyek támogatóként jelennek meg valamelyik szereplő mellett.

A 2011-ben nyilvánosságra kerülő felsőoktatási koncepció, majd 2011. december 23-án az új felsőoktatási törvény elfogadása és a felvételi keretszámok megváltoztatása, a hallgatói szerződés ötlete a források csökkentésével együtt olyan destabilizációs lökésnek bizonyult, hogy az ennek következtében megjelenő vagy megerősödő szereplők alkotják a kihívók csoportját. Ezek „azok az egyének, csoportok, szervezetek, akik meg akarják változtatni a domináns szereplők előnyös pozícióját és a mező alapvető strukturális-eljárási jellemzőit” (*McAdam és Scott 2005:17*).

A következőkben a tüntetések, akciók elemzésével elsősorban a kihívók és az őket támogatók csoportjait és eszközeit tudjuk majd azonosítani.

Tüntetések, ügyek, szereplők 2010 és 2013 között

A hallgatói politikai mozgalmak áttekintését az elmúlt 4 év eseményeinek, tüntetéseinek, akcióinak vizsgálatával folytatjuk. Ehhez a tiltakozások eseményeit ele-

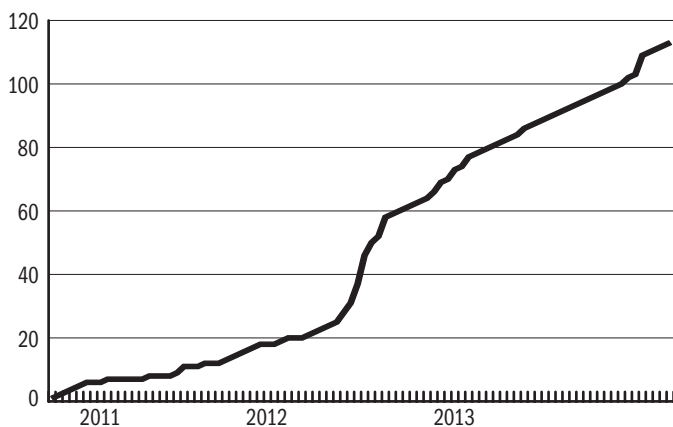
¹ Lásd *Demeter, Gerő és Horzsa (2011)*.

mezzük a sajtóban megjelenő információk alapján. Az elemzéshez az Eduline² oktatási hírportál tudósításait vettük alapul, s ahol szükséges illetve lehetséges volt, ott megvizsgáltuk más médiumok cikkeit valamint a tüntető szervezetek, események honlapjait, Facebook-eseményeit is.

Az eseményeket településenként külön kódoltuk akkor, ha egy időben, de több helyszínen kerültek megrendezésre, vagy ha egymást követték ugyan, de külön eseményként is megjelentek a sajtóban.³ Így összesen 114 eseményt azonosítottunk 2010 januárja és 2013 novembere között.⁴ Ezek közül az első a HÖOK nyilvános állásfoglalása a felsőoktatási törvény tervezetével kapcsolatban (2011. január 11-én), az utolsó pedig a HaHa, Nemzetközi Diáknapi alkalmából tartott akciója (2013. november 17-én). Azaz az első év gyakorlatilag a felsőoktatási hallgatói mozgalmak szempontjából tulajdonképpen eseménytelenül telt el.

A 2. ábrán látható időbeli dinamika – az akciók gyakoriságának szerveződése – alapján három időszakot különböztethetünk meg: a 2012. december 10. előttit; a 2012. december 10. és 2013. március 15. közöttit; illetve az ezután következő időszakot.

2. ábra: A hallgatók részvételével zajlott tiltakozó akciók kumulatív száma az Eduline alapján, 2010–2013

2011 októberéig csupán három eseményről van tudomásunk: az egyik a fentebb említett HÖOK állásfoglalás, a második egy szegedi diákcsoport tüntetése a Szegedi Tudományegyetemen kiosztott ösztöndíjak csökkenése miatt, a harmadik pedig a HaHa első akciója. Jól jellemzi a HÖOK és a HaHa eltérő beágyazottságát, hogy míg előbbi a hivatalos érdekképviselet szerepéből beszél, addig utóbbi első akci-

² Eduline.hu.

³ Ilyen volt például néhány fórum, amely egy-egy tüntetést követett.

⁴ Természetesen kimaradhattak események, azonban azt gondoljuk, hogy trendszerűen, összességében az általunk vizsgált adatok jól jelenítik meg az elmúlt évek fontosabb változásait. A kimaradó események elsősorban online, vagy állásfoglalásokkal járó akciók, illetve lokális események lehetnek.

ója során szemben találja magát az egyébként általa támogatni kívánt Corvinus egyetem vezetőivel. Az egyetem rektora ekkor megtiltja, hogy a HaHa az egyetemen tartsa meg rendezvényét.⁵

2011 októberében kisebb tiltakozáshullám bontakozik ki: pedagógus-szakszervezetek és helyi egyetemisták szerveznek tüntetést több településen is a tervezett felsőoktatási változások, a keretszámok csökkentése, hallgatói jogok, az intézményi autonómia csorbítása, valamint a forráskivonások ellen.

A 2011. októberi tiltakozásokat a november–decemberi szünet után a HaHa első ismert akciói követik: 2012. január 20-án az Educatio kiállításon megzavarják az Oktatási Hivatal elnökének beszédét, majd február 15-én megszervezik az „Utolsó nyílt nap” nevű tüntetésüket, amelyet az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara termének elfoglalása követ. Itt a hallgatók megtartották az első nagy visszhangot kiváltó Fórumukat.⁶ A HÖÖK eközben virrasztást szervezett 2012. február 8-ra a Deák térre, amelyen meglehetősen kevesen jelentek meg. Ebben az időszakban már kirajzolódik a két szervezet eltérő karaktere: a HÖÖK a klasszikus tiltakozó eszközökkel él és elsősorban hivatalos, törvényben rögzített legitimációjára támaszkodik az érdekérvényesítésben. A HaHa új szervezet lévén szokatlanabb, harciasabb eszközöket vet be, erősebb nyelvezetet használ, amelyek különösen alkalmasak a médiafigyelem felkeltésére és gyakran erős válaszreakciókat is indukálnak.

A 2012. február 15-i tüntetést hiába követi egy hasonló fórum és teremfoglalás egy hét múlva, a 2012 végéig tartó csöndet csak Schmitt Pál plágium botránya töri meg márciusban. A HaHa újfent szerepel az október 23-i *Milla* tüntetésen, de az igazi áttörés azonban csak 2012. december 10-én érkezik meg az ELTE Társadalomtudományi Karán tartott Fórummal és az utána következő spontán vonulással. A december–januári tüntetések több szempontból is érdekesekek számunkra.

Az eddig a HÖÖK által dominált „felsőoktatási mozgalmi mező” ekkor válik igazán több szereplőssé. Ebben az időszakban alakulnak ki azok a minták, technikák, amelyek más – a felsőoktatáshoz nem kapcsolódó – ügyek mentén szerveződő aktivitásokat is katalizálnak. Például új, performance-szerű események szerveződnek a kulturális (múzeum, színház), szociális (szegénység, hajléktalanság) mezőkben is.

Az események gyakorisága a 2012. decembertől 2013. márciusig tartó tüntetési hullám után ugyan jelentősen csökken, de lényegesen magasabb, mint a 2012. december előtti időszaké.

2013. január 21-én a HÖÖK részmegállapodást írt alá a kormányzattal.⁷ Ettől kezdve a szervezet nem vesz részt a tiltakozásokban. A megállapodás nyomán jön létre a Felsőoktatási Kerekasztal, amelyben hallgatói szervezetként egyedül a

5 „Nem a felsőoktatást kellene izélgetni” – így tüntettek az egyetemisták a Corvinus előtt. Eduline. 2011. 06. 17.

6 A Fórum a HaHa egyik döntési és vitafóruma. A beszélgetést egy kijelölt moderátor vezeti.

7 Aláírta a részmegállapodást a HÖÖK. fn.hir24.hu. 2013. 01. 21.

HÖÖK kap helyet. A tiltakozások lendülete körülbelül március közepéig tart, utána jelentősen csökken a gyakoriságuk.

A tüntetések szereplői

A hallgatók részvételével zajló – elsősorban felsőoktatási – tüntetések résztvevői között a következő szervezetek, csoportok típusait találjuk:

- Hallgatók (és oktatók) informális csoportjai: olyan egyéni vagy csoportos kezdeményezések, amelyek nem kötődnek egyetlen szervezethez sem.
- Hallgatók szervezetei: Elsősorban a HaHa és a HÖÖK, illetve helyi HÖK-ök.
- Felsőoktatással foglalkozó, nem hallgatói szervezetek, mozgalmak, úgymint a Felsőoktatási Dolgozók Szakszervezete, Oktatói Hálózat, Magyar Rektori Konferencia.
- Közoktatással foglalkozó szervezetek, szerveződések: A felsőoktatási szervezetek mellett a leggyakrabban megjelenő szereplők a közoktatás területéről érkeznek. Az is előfordult, hogy egyenesen ők szervezik a felsőoktatás átalakítása elleni tüntetéseket. Alapvetően két alcsoport különíthető el:

A pedagógusok, oktatási szakértők szervezetei, mint például a Pedagógusok Szakszervezete és a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete, de a leggyakoribb szereplő a Hálózat a Tanszabadságért.

A középiskolás diákok és szervezeteik. 2012 decemberétől a középiskolások iskolánkénti, városi szintű informális szerveződései jelentős szerephez jutnak a tiltakozásokban, iskolai ülésstrájkokat és városi szintű demonstrációkat szervezve. A hírekből nem derül ki, hogy ezek szervezésében a diákönkormányzatok mekkora szerepet vállalnak, azokat csupán néhány helyen említik. Nagyobb – az iskolai szintet meghaladó – szervezetként a Diákellenállás a Felsőoktatásért, majd a Középiskolai Hálózat jelenik meg.

- Nem oktatási szervezetek: a hallgatói mozgalmat támogatva, néha annak mobilizációs erejére építve tűnnek fel a közelükben általánosabb politikai célokat megfogalmazó vagy más szakterületek közpolitikáival foglalkozó szerveződések. Ilyen az *Egy millióan a magyar sajtószabadságért* és az *Alkotmány nem játék* csoport, valamint a kulturális és szociális területek szervezeteit összefogni szándékozó Humán Platform. A személyi átfedések révén sokszor könnyen lehet a HaHa tagságát más demonstrációkhoz is mozgósítani.

Az 1. táblában azt mutatjuk be, hogy milyen gyakorisággal találjuk az egyes szereplőket a tüntetések szervezői vagy résztvevői között a vizsgált időszak egyes szakaszaiban.

Az oktatási szervezetek számára egyértelműen a középső időszak a leginkább intenzív. A középiskolásokat egyértelműen a decemberi események aktivizálják, míg az egyetemisták csoportjai már az első időszakban is vállaltak szervezői szerepet. A középiskolások lokális csoportjai mellett januárban születik meg a Középiskolai

Hálózat (KIHa), amely az utolsó időszakban különösen aktív szereplővé vált, feltehetően a korábbi informális csoportok tagjait is becsatornázza a további tüntetésekre. A felsőoktatási szervezetek közül végig a HaHa a legaktívabb, mellettük a helyi hallgatói önkormányzatok és egyetemista csoportok játszanak fontos szerepet. A HÖÖK nem szervez ugyan sok akciót, de ők a szervezői a két legnagyobb létszámú eseménynek, és rendszeres szereplői a tárgyalásoknak. Szembetűnő azonban, hogy az utolsó időszakban már nem szerveztek akciót. A nem oktatási szervezetek közül a Humán Platform is a középső időszakban indul útjára, s az Egymillióan a magyar sajtószabadságért pedig tulajdonképpen csak a „szokásos” rendezvényeit szervezi meg, amelyen a HaHa és az OHA is beszédet mondott.

1. táblázat: Hányszor szervezett tüntetést, illetve hányszor vett részt tüntetésen az egyes időszakokban?

	Szervező			Résztevő		
	2012. decemberig	2013. márc. 15-ig	2013. márc. 16-tól	2012. decemberig	2013. márc. 15-ig	2013. márc. 16-tól
HaHa	11	17	9	2	9	7
HÖÖK	3	2		1	2	
Helyi hők	2	6			3	1
KIHA		4	1		2	8
PSZ	1			1	3	
PDSZ	1			1	3	
Helyi egyetemisták	4	7	1			
Helyi középiskolások		12	4			
DEF					2	
HAT					3	7
Humán Platform		2			1	1
OHA/oktatók	1			1	9	7
Szülői Hálózat					2	
FDSZ					2	
Miérthallgatók		2			1	
Egyetemfoglalók		3			1	
Milla	1	1	1			
Egyéb	1	4	7	2	6	1

A tüntetéseken részt vevő szervezetek száma egyre növekszik a vizsgált időszakban. Amíg 2012 decembere előtt 1,4 addig az utolsó időszakban már átlagosan 2,2 szereplő vesz részt egy tüntetésen. Az együttműködők köre időszakonként változik. A legjelentősebb különbség a HÖÖK és a HaHa kapcsolatának dinamikájában van: az első időszakban jellemzően külön, inkább egymással versengve rendeznek eseményeket, akciókat. A középső időszakban az együttműködés a jellemző.

ző, majd a harmadik időszakra újra konfliktusossá válik a viszony, ekkor a HÖÖK már nem bízik az utcai akciók sikerében. A HaHa-nak nem maradt más eszköze, hiszen kiszorul a hivatalos érdekképviseleti csatornákból. A 2. és 3. táblázatban jól látszik, hogy a harmadik időszakra a 2010 után létrejött szervezetek maradnak igazán aktívak. Tehát az időszak végére kialakul egy jobbára a formális érdekképviseletből kimaradó, ám rendszeresen együttműködő hálózat a hallgatók, középiskolások, középiskolai és felsőoktatási dolgozók szerveződéseinek részvételével. A 2010-ben a hallgatói részről a HÖÖK által egyértelműen dominált mező diverzifikáltabbá, több szereplőssé vált.

A tüntetések céljai

Az esetek nagy részében a célok természetesen valamilyen intézkedés vagy aktor ellenében fogalmazódtak meg. Érdemes megemlíteni, hogy ebből a szempontból egyedi karaktert adott a tiltakozásoknak a 2012. december 10-én az ELTE-n rendezett Hallgatói Fórumon elfogadott hat pont, ami rendszeresen visszatérő követelésként jelent meg a következő időszakokban is. Ezeket a követeléseket elfogadta a HÖÖK és más szereplők is.

A hat pont⁸

Követeljük a köz- és felsőoktatás átfogó reformját!

A keretszámokat állítsák vissza legalább a 2011-es szintre!

Állítsák le a forráskivonást, kompenzálják az elvonásokat!

Töröljék el a hallgatói szerződést!

Ne korlátozzák az egyetemi autonómiát!

Az átfogó reformnak biztosítania kell, hogy az alsóbb osztálybeli családoknak is legyen esélye bejutni a felsőoktatásba.

A hat pont mellett a szabályozást, vagy konkrét felsőoktatási közpolitikát érintő követelésként fogalmazódnak meg: a változások megfelelő időintervallum utáni bevezetése; az elbocsátások és forráskivonás leállítása; a hit és erkölcsstan óra kötelezővé tételének megszüntetése; a Nemzeti Pedagógus Kar koncepciójának átalakítása; a központosítás csökkentése; az intézményi autonómia helyreállítása; szegregáció elleni intézkedések. A célok egy másik csoportja általában a kormányzat konzultációs politikáját támadja és a tárgyalások nyilvánossá tételét, az érintettek bevonását követeli.

A tiltakozások kritikáinak középpontjában ennek megfelelően legtöbbször a kormányzat vagy az oktatási, később pedig felsőoktatási államtitkárság állt. Az opponált intézkedések között végig kiemelkedő szerepet játszott a hallgatói szer-

8 A Hallgatói Hálózat és Fórum 5+1 pontja. hallgatoihalozat.blog.hu. 2012. 12. 11.

ződés (röghöz kötés), az államilag finanszírozott hallgatói helyek csökkentése (ke-retszámcsökkentés), és az ebből következő növekvő költségek (költségtérítés növelése, tandíj). A harmadik időszakban azonban megjelennek lokális mozgalmak és célok is: A Kaposvári egyetem hallgatói tiltakoznak a rektor által bevezetett „dresszkód” ellen vagy a HaHa tájékoztató kampányt indít az ELTE Bölcsészkar Hallgatói Önkormányzatának választása idején.

Tüntetés-repertoár

A HaHa már a kezdeti időszakban is próbálkozott új eszközök bevetésével: a 2011. június 16-i tüntetés után a Kossuth Klubban tartottak Fórumot. Radikálisabb eszköz volt a 2012. február 15-i egyetemfoglalás, vagy a SOTE-rektor irodájának elfoglalása. A repertoárban az igazán nagy változást a különféle foglалások és sztrájknak elnevezett tiltakozások, a vonulás, a fórumok, provokatív plakátok és szórólapok valamint a performance-jellegű tiltakozások elterjedése jelentette.

Az Eduline-on megjelenő események mintegy negyede volt a hagyományos értelem-ben vett tüntetés (egy adott helyen és időben meghirdetett esemény többnyire beszédekkel), és csupán néhány klasszikus állásfoglalást azonosítottunk (lásd 2. táblázat). A tüntetések után a második helyen a különböző flashmobok és performance-ok állnak: ezeket önmagukban és tüntetésekkel együtt is alkalmazzák. A foglалások száma ugyan kevesebb, de nem szabad elfelejtenünk, hogy az utolsó egyetemfoglalás körülbelül másfél hónapig tartott (2012. február 11. – március 25.) és a sztrájknak nevezett akciók egy része is a foglалásokhoz hasonló „sit-in”-ek. A tüntetéseket leggyakrabban fórummal, vagy spontán vonulással kombinálták.

2. táblázat: Akciók megoszlása az alkalmazott eszközök szerint (%)

Eszközök	%	Eszközök	%
Tüntetés	23,2	Sztrájk (ülő, éhség stb.)	5,4
Performance, flashmob	18,8	Állásfoglalás, nyílt levél	3,6
Több egyben	11,6	Foglalás, „sit-in”	3,6
Plakát, szórólap	8,9	Tüntetés és fórum	2,7
Tüntetés és vonulás	8,9	Egyéb	8,0
Fórum	5,4	Összesen	100 (N = 114)

Az új szereplőknek valamiképpen fel kell hívniuk magukra a figyelmet. Ennek a tömeges mobilizáció, a médiafigyelem felkeltésére alkalmas új eszközök jelenthetik a leggyorsabb módját. A szokatlan eszközök – főként ha azokra érzelmileg túlfűtött válaszreakciók érkeznek – különösen alkalmasak erre. Jó példa a 2013 januárjában szervezett oktatási konferencián végrehajtott akció: a felelős miniszternek megzavarták a beszédét, majd egy diák kiment a színpadra, hogy elmondja a véleményét. Az akció nyomán kialakuló vita közben hangzott el egy férfitól:

„le kellene csavarni édesapádnak két nagy pofont, hogy nem nevelt meg”.⁹ Az ilyen reakciókat kiváltó akciók nagyban hozzásegítik a tiltakozókat a médiafigyelemhez.

A hallgatói mozgalmak akcióinak hatásai

A társadalmi mozgalmak hatásainak vizsgálata különösen nehéz feladat. Nem könnyű ugyanis megállapítani, hogy egy mozgalom elérte-e célját. Általában a mozgalmak, a mozgalomban szereplők többféle elvárást, célt fogalmaznak meg, melyek között vannak rövid távon, vagy könnyebben megvalósíthatók és vannak csak hosszú távon, nehezebben megvalósíthatók.

Felsőoktatással kapcsolatos döntések

A hallgatói mozgalmak végül elérték rövid távú céljaik egy jelentős részét, hiszen a keretszámokkal kapcsolatos döntését a kormány 2013 januárjában felülbírálta, egyeztetésre hívta a HÖÖK-ot, majd február közepén kineveztek egy felsőoktatásért felelős államtitkárt is. A hallgatók tehát elérték, hogy valamelyest komolyan vegyék követeléseiket. Ez nem azt jelenti természetesen, hogy a mozgalom elérte volna minden célját. A sajtóanyagok elemzése után elmondható, hogy a tüntetések visszatérő követelése volt például a párbeszéd, amire gyakorlatilag nem került sor. Azonban megalakult a Felsőoktatási Kerekasztal, ugyan a HaHa részvétele nélkül, de a felsőoktatási államtitkár nyilatkozata szerint tulajdonképpen a tiltakozás eredményeként.¹⁰

Felsőoktatási mező

2012 végén megkezdődött a felsőoktatási mező átalakulása. A HaHa mintájára megalakult többek között az OHA a KiHa és több helyi szervezet is. A rendszerváltás után először a HÖÖK mellett más hallgatói érdekvédelmi szervezet is működik: 2013 őszén az ELTE Bölcsészettudományi Karának HÖK választásán elindult a Thomas Kuhn Mozgalom, aminek célja, hogy belülről reformálja és változtassa meg a helyi HÖK működését. A HÖÖK-kal sokszor konfliktusokat vállaló hallgatói mozgalmakkal szemben is létrejöttek ellenmozgalmak (pl. Magyar Tavasz Mozgalom, Meditáció Ellenés Mozgalom az Oktatásért). Az országos érdekegyeztetésben pedig új szervezet, a már korábban is említett Felsőoktatási Kerekasztal jelent meg.

⁹ Akciózott a Hallgatói Hálózat az Educatio-kiállításon. Eduline. 2013. 01. 18.

¹⁰ Ónody-Molnár Dóra: Parragh kontra Klinghammer: Ha legalább elolvasta volna... Népszabadság Online. 2013. 11. 07.

Új technikák

A hallgatói és diáktüntetések során új tiltakozási technikákat alkalmaztak (spontán vonulás, fórum, performance-ok, flashmobok). Ezek a technikák nem újak abban az értelemben, hogy külföldön mindenképpen, de jellemzően Magyarországon is volt már példa az alkalmazásukra. A fórumok levezenylésének technikája vagy az emberi mikrofon az Occupy-től származik (*Gerő 2013*), a foglalásoknak, „sit-in”-eknek pedig a hatvanas évek Amerikájába visszanyúló története van (*Andrews & Biggs 2006*) és Magyarországon is volt már rá példa.¹¹ Ugyanakkor a hallgatói tüntetések után terjednek el ezek a technikák széles körben. A siker egyik oka az lehet, hogy a HaHa ezeket felsőoktatási környezetben alkalmazza. Az ügy pedig fontos tényezője lehetett annak, hogy valódi figyelem háruljon az akciókra: a felsőoktatás kérdése már 2011-ben, a születő ellenzéki mozgalmak első megmozdulásaikor a központi témák között szerepelt. A Milla 2011. márciusi tüntetésén egy fiatal „egyetemista”-ként szólalt fel, ám az október 23-ára szervezett tüntetésen már fel szólal a HaHa képviselője is.

Az új technikákat hamar átvették más ügyekért tüntető csoportok is: 2013. május közepén az Összefogás a Kortárs Művészetért csoport elfoglalta a Ludwig Múzeum lépcsőjét, és az éppen aktuális igazgatói pályázattal kapcsolatos döntés és az intézmény működésének átláthatóságát követelték.

Problémák tematizálása, a diskurzus alakítása

Feltehetően a hallgatói tüntetések is hozzájárultak ahhoz, hogy a média sokat foglalkozott a felsőoktatás ügyével. Egészen biztosan befolyásolták az erről való beszéd módját az olyan kifejezéseken keresztül, mint a „röghöz kötés”.

Összefoglalás

A hallgatói részvételről általában az a vélekedés, hogy a hallgatók passzívak, nem vesznek részt a közügyek intézésében. Az elmúlt évek kutatásai részben cáfolni látszanak ezt a vélekedést, inkább a részvétel eszközei változtak, semmint az érdeklődés. Ráadásul az egyetemi hallgatók az ifjúság egyéb szegmenseihez képest nem csak a különböző ügy-orientált és spontán tevékenységekben, hanem a szervezeti kötődésben is kiemelkednek (*Szabó & Oross 2012*). A hallgatói szervezetek 2013-ban a hallgatók 17 százalékát érték el, ugyanakkor csupán 2 százalékuk kötődött az új hallgatói mozgalomhoz és feltehetően hasonló arányban tartoznak a HÖK-höz is.

Gill és DeFronzo (2009) alapján felvázoltuk a hallgatói mozgalmak négy típusát. A magyar hallgatói mozgalmak elsősorban reform-mozgalomként írhatóak

11 Tüntetőök foglalták el Kocsis Máté irodáját. Index.hu. 2011. 11. 11.

le. Céljuk a felsőoktatással kapcsolatos közpolitikák befolyásolása és nem a politikai rendszer vagy egy-egy csoport kulturális identitásának megváltoztatása. Az új hallgatói mozgalmak – és elsősorban a HaHa – azonban sajátos utat jár be a felvázolt mátrixban. Kezdetben a felsőoktatási közpolitikákra való reakciókkal indul, ugyanakkor megfogalmaz általános, a demokratizálódásra vonatkozó célokat is. A közvetlen demokrácia iránt megjelenő igény nem csupán a felsőoktatási, hanem az érdekképviselet általános eljárásait is megkérdőjelezi. A felsőoktatási és általános társadalom-átalakító célok kettőssége végigvonul a vizsgált időszakon. Az időszak végén a Thomas Kuhn Mozgalom talán ennek a feloldását jelzi: a HaHa-ról leválnak a helyi ügyekkel, vagy a szigorúbban felsőoktatási kérdésekkel foglalkozó szervezetek, a hálózat pedig inkább egy általános mozgalom marad, amely a demokrácia, részvétel, konzultáció kérdéseivel foglalkozik és inkább a strukturális-forradalmi mozgalmak irányába mozdul el.

A tüntetések, tiltakozó akciók részben új technikák bevetésével zajlottak (fórumok, spontán vonulás, foglalások), jelentős szerepet kaptak a performance-szerű akciók. Az új mozgalmak akciói erősebb nyelvezetet, szokatlan eszközöket használtak, ami hozzájárulhatott ismertségük növekedéséhez is és a mobilizáció sikerességéhez. A hallgatói mozgalmak sikeressége nyomán az új eszközök más mozgalmi szegmensekben is elterjedtek.

A tiltakozások politikai sikerességét és hatásait egyelőre nehéz megállapítani. Biztosan befolyásolták a közéleti diskurzust és hozzájárultak a felsőoktatás témájának napirenden tartásához. Feltehetően a tiltakozások befolyásolták a felsőoktatási érdekképviselet formáit és új konzultációs terepeket kényszerítettek ki.

GERŐ MÁRTON & SUSÁNSZKY PÁL

IRODALOM

- ANDREWS, K. T., & BIGGS, M. (2006) The Dynamics of Protest Diffusion: Movement Organizations, Social Networks, and News Media in the 1960 Sit-Ins. *American Sociological Review*, No. 5. pp. 752–777.
- DEMETER E., GERŐ M. & HORZSA G. (2011) *Szakkollégiumok Magyarországon*. Budapest, ADITUS Zrt., Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
- GERŐ, M. (2013) El kéne foglalni valamit. Az Occupy Wall Street és a hallgatói mozgalom. In: P. KRASZTEV (ed) *Tarka Ellenállás*. Budapest, Napvilág. pp. 306–351.
- GILL, J., & DEFRONZO, J. (2009). A Comparative Framework for the Analysis of International Student Movements. *Social Movement Studies*, No. 3. pp. 203–224.
- MCADAM, D. & SCOTT, M. (2005). Organizations and Movements. In: DAVIS, MCADAM, RICHARD, SCOTT & ZALD (eds) *Social Movements and Organization Theory*. Cambridge, Cambridge University Press.
- OROSS D. (2013) Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In: SZÉKELY LEVENTE (ed) *Magyar Ifjúság 2012*. Tanulmánykötet. pp. 283–315.
- SZABÓ A. (2013). A magyar egyetemisták és főiskolások Magyarországon. Gyorsjelentés (2. hullám) pp. 39.
- SZABÓ A., & BAUER B. (2009) Ifjúság 2008. Gyorsjelentés. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet. p. 143.
- SZABÓ A., & OROSS D. (2012) *A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. Racionálisan lázadó hallgatók, 2012*. Szeged, Belvedere Meridionale. pp. 65–109.
- SZABÓ A., & OROSS D. (2013) *Aktív hallgatók Magyarországon*. (Megjelenés alatt.)